

INGLIZ TILINI O'QITISHNING NATIJALARI TAXLILI

Kumush Farhodovna Nazarmatova

*O'qituvchi, Texnologiya, Menejment va Kommunikatsiya
Instituti (TMC), O'zbekistan*

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tili o'qitishning natijalari, birinchi navbatda mashqlar sistemasi orqali aniqlanishi, chunki chet tili o'rganishdagi amaliy maqsad ya'ni nutq faoliyatining barcha turlarini egallash mashqlar yordamida amalga oshirilishi haqida ma'lumotlar berilgan

Key words: Chet tili, til mashqlari, nutq ko'nikmalarini, til aspektlari, metodik adabiyotlar, fonetik, grammatik va leksik mashqlar.

Kirish qismi: Mashq deganda ma'lum bir faoliyatni egallashga qaratilgan yoki shu faoliyatni o'quv situatsiyalarida takomillashtirishga qaratilgan alohida yoki ketma-ket bajariladigan operatsiyalar yoki harakatlar tushiniladi.

Mashqlarga qo'yilgan talab shundan iboratki ular hosil qilinayotgan malaka va ko'nikmalarga adekvat yani mos bulmogi kerak. Agar trenirovkaga mo'ljallangan mashqlar nutqiy harakterga ega bo'lmasa hosil qilinayotgan ko'nikma va malakalar kommunikativ harakterga ega bo'lmaydi. Shuning uchun ham nutq ko'tarmasi faqat nutqiy faoliyatda nutqiy vaziyatlar asosida hosil qilinmog'i kerak.

Demak, nutq ko'nikma va malakalari til mashqlarida emas, balki shu nutqiy ya'ni kommunikativ faoliyatni o'zida aks ettiruvchi yoki unga yaqin bo'lgan nutqqa yo'naltirilgan (uslovno – recheviye) mashqlarda hosil qilinmogi zarur.

Metodik adabiyotlarda mashqlarning turlicha klassifikatsiyalarini ko'rishimiz mumkin. Bu turlicha printsiplarga asoslanadi. Komunikativlik printsiptiga ko'ra uch tipdagi mashqlarni farqlashimiz mumkin:

-Nutqiy bo'lmagan mashqlar.

Nutqqa yo'naltirilgan trenirovkaga mo'ljallangan mashqlar:

-Til aspektlariga kora fonetik, grammatik va leksik mashqlar.

-Ijodiy harakterdagi mashqlar.

-Haqiqiy nutqiy mashqlar.

Asosiy qism: Ko'nikmalar hosil qilishda eng muhim ahamiyatga ega mashqlardan bo'lib nutqqa yo'naltirilgan mashqlar hisoblanadi. Haqiqiy nutqiy mashqlar esa barcha nutq faoliyati turlarida nutq malakalarini hosil qilishga yordam beradi. Nutqiy bo'lmagan mashqlar ikkiga bo'linadi: Til mashqlari va nutq oldi mashqlari.

Til mashqlari aspektlar bo'yicha bo'lib, til hodisalarini o'rganishga yonaltirilgan. Bo'laklardan (so'zlardan) butun gap hosil qilish, qoidaga ko'ra gaop tuzish,

transformatsiyasi asosida gap strukturasi o'zgartirish va x. k. Endi biz til va nutq ko'nikmalarini hosil qilishga qaratilgan mashqlarni ko'rib o'tamiz. Eng ko'p tarqalgan mashq turlaridan hozirgi vaqtda quyidagilar hisoblanadi:

- Tayyorlov yoki mashq yoki mashq qilishga mo'ljallangan mashqlar.
- Ijodiy nutqiy mashqlar.

Birinчисiga til mashqlari kiradi (leksik, fonetik, grammatik). Ularning xarakterli xususiyati shundaki bunda nutqiy konikmalar xosil qilishga emas, balki til xodisalarining shaklini o'rganiga etibor qaratiladi. Demak ular nutq mashqlari bo'la olmaydi, chunki til materialini o'quvchilar tomonidan nutqda ishlatishni avtomatlashgan darajaga ko'tara olmaydi. Til birliklarini nutq faoliyatidan tashqarida trenirovka qilishga, avtomatlashtirishga qaratilgan barcha tayyorlov mashqlari nutq oldi mashqlari deyiladi. Bularga o'rin almashtirish va taqlid qilishga asoslangan mashqlar kiradi.

Ular sof nutq mashqlari va nutqqa yo'naltirilgan mashqlarga bolinadi. Ular o'quv nutq mashqlari va aspektlarga yo'naltirilgan mashqlar hisoblanadi (ya'ni fonetik, grammatik, leksik.).

Nutqiy bo'lmagan mashqlar. Nutq oldi mashqlari. Maqsadi:

- Til xodisalarini nutq faoliyatidan tashqari alohida avtomatlashtirish.
- Til mashqlaridan iborat analitik mashqlar (retseptiv, reproduktiv) kozlangan maqsad va qoidaga muvofiq gap tuzish, til hodisalarini tahlil qilish, transformatsiya va x. k.

Nutq ko'nikmalarini hosil qilishda eng katta ahamiyatga ega bo'lgan mashqlar bu nutqqa yo'naltirilgan mashqlar xisoblanadi. Ular o'quv xarakteriga ega bo'lgan mashqlardir. Bunday mashqlar bir tomondan o'rganilayotgan nutq faoliyati turini o'ziga xos tamonlarini, ikkinchi tomondan esa til materialini o'quvchilar uchun qiyin bo'lgan tomonlarini hisobga oladi.

Komunikativ yo'nalishga ega bo'lishiga qaramay chet til o'qitish jarayoni sun'iy hosil qilinganligi uchun uni sof informativ motivatsiyaga asoslangan deyish noto'g'ri bo'lar edi. Shuning uchun ham sun'iy sharoitda mashqlarni sof komunikativ mashq deb atash to'g'ri emas. Natijada ba'zi metodistlar o'quv protsessida ularni ishlatishni inkor qilishadi. Sababi ular informativ emas ekanligini takidlashadi. Boshqalar esa uzoq vaqt sof nutqiy mashqlarni o'zi bilangina chegaralanib qolib ularni nutq faoliyatidagina emas balki o'quv, o'qitish xarakteriga ham ega ekanligini esdan chiqarib qo'yishadi. Masalan: O'qishga o'rgatish vositasi bolibgina qolmasdan nutq faoliyatining boshqa turlariga (ya'ni og'zaki nutq va yozuvga) o'qitish vositasi ham xisoblanadi. Shunday qilib ko'nikmalar hosil qilishdagi mashqlarni quyidagicha tasniflash mumkin.

Mashqlar qaysi tilda bajarilishiga ko'ra 2 ga bo'linadi: Bir tilli vai kki tilli mashqlar. Bajarilish formasiga ko'ra og'zaki va yozma bo'lishi mumkin. Nutq

faoliyatining turlariga ko'ra: gapirishga tinglab tushinishga o'qishga va yozishga orgatuvchi masqlar farqlanadi.

Nimaga asoslanligiga kora: situasiyaga, mavzuga, mavzu fragmentiga, matnga, matn bilan bo'lgan munosabatga, kurgazmali qurollar ishlatishga doir mashqlarni keltirish mumkin.

Konikmalar hosil qilish bosqichlariga ko'ra:

-Nutq oldi til mashqlari.

-Trenirovka mashqlari, ya'ni avtomatizmlar hosil qilish.

-Til materialini o'zgarib turuvchi situatsiyalarda qo'llashni ta'minlovchi mashqlar.

Xulosa qismi: Shuni aytish kerakki nutq ko'nikmalari harakteriga va nutq malakalarini komponenti hisoblanadi. Chet tili o'qitishda esa nutq malakalarini hosil qilish asosiy maqsad hisoblanadi. Nutq malakalarini hosil qiluvchi mashqlar. Ular til hodisalarini kommunikativ maqsadga mos qo'llashga o'rgatuvchi mashqlardir.

Ma'lumki nutq malakalarining asosiy hususiyati quyidagidalarda ko'rinadi.

Til hodisalarini, til materialini muammoli vazifalarni yechishga qaratilgan kommunikativ munosabat, maqsad va shartlarga mos holda ijodiy qo'llash:

-U yoki bu nutq faoliyatining turida chet tili qo'llashdagi tabiiy motivasiya. (istak, xohish) masalan:ona tili bilan chet tili bu har xil amalga oshiriladi.

Til materialini qo'llashda nutq harakatini avtomatlashtirish ya'ni birinchi e'tiborni til formasiga emas, balki mazmuniga qaratish. Murakkab nutqiy harakatlarni bajarishdagi engillik, maqsadga muvofiqlik. (ixchamlik, harakatchanlik, mukammallik, avtomatlashganlik, barqarorlik va x. k.)

Demak, nutq malakasini hosil qiluvchi mashqlar quyidagi talablarga javob berishlari kerak.

-Iloji boricha tabiiy motivatsiyaga asoslanishi.

-Bog'liq til materialini monologik yoki dialogik, og'zaki va yozma asosiga qurilishi kerak.

-O'quvchilarni o'rganilgan til materialini nutq faoliyatining barcha turlarida kommunikatsion qo'llashga o'rgatishga qaratilgan bo'lishi kerak.

-Har bir nutq faoliyatining turini o'ziga xos hususiyatlarini hisobga olishi kerak.

Adabiyotlar:

1. Nazarmatova, . K. F. (2023). ANALYSIS OF TIPOLOGICAL CLASSIFICATION OF LANGUAGES. *Confrencea*, 6(6), 253–256. Retrieved from <https://confrencea.org/index.php/confrenceas/article/view/729>
2. Passov E. I. Uslovno - recheviye uprajneniya. Xoshimov U. X. va I. Ya. Yakubov Ingliz tili o'qitish metodikasi. 1893 yil. O'qituvchi nashriyoti
3. J.Djalolov O'rta maktabda ingliz tili o'qitish metodikasi. Toshkent, O'qituvchi nashriyoti 1997 yil.

4. Bozorova Gulmira Tangriberdiyevna. (2021). TEACHING ENGLISH AS A MEANS OF COMMUNICATION. *JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 146–148. Retrieved from <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/15193>.
5. Rakhmanberdiyeva K. S. Analysis of independent learning technology in foreign language teaching to students //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 3. – С. 35-39.
6. Saidova, Makhsudakhon Abbasovna WAYS TO EVALUATE THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS AND ITS FORMATION //ORIENSS. 2021. №Special Issue 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ways-to-evaluate-the-professional-competence-of-teachers-and-its-formation>
7. Saidakbarova Saodat Parkhadjanovna. Инглиз ва ўзбеклингвомаданиятида гастронмик фразеологизмлар. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti.: 2021
8. Saidakbarova Saodat Parkhadjanovna Самарқанд давлат чет тиллар институти Халқаро илмийамалий анжуман “Маданиятлараро мулоқот Ўзбекистон туризми нигоҳида: тажриба, долзарб муаммолар ва истиқболлар” Материалы конференции Ст.116-1181
9. Saidakbarova Saodat Parkhadjanovna. Discovering culture through the gastronomic phraseology (in English and Uzbek languages) Материалы конференции The XVIII International scientific and practical conference Modern view and research. 2020/6 Ст.193-1961
10. Abdullayeva, Markhabo (2022). THE APPEARANCE OF THE TERM “EDUCATION DICTIONARY” IN WORLD LINGUISTICS IS ANALYZED. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (Special Issue 28-2), 48-52.
11. Solievich T. N. Specific aspects of improving the quality of education in higher education institutions //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 12. – №. 9. – С. 31-34.
12. Temirov N. S. The school students of Uzbekistan: Image of the family //Russian Education & Society. – 1996. – Т. 38. – №. 8. – С. 80-89.